

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою

«Конституційний лад України»

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Конституційний лад і його співвідношення з суспільним і державним ладом
2. Засади конституційного ладу України
3. Народний суверенітет та його співвідношення із національним та державним суверенітетом. Форми народовладдя в Україні
4. Гарантії конституційного ладу України

Література основна

1. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.

2. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]: за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. - Одеса : Юридична література, 2017. - 256 с.

3. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

4. Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

Додаткова література

1. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 20 с.

2. Подвірна О.В. Теоретико-правова характеристика конституційного ладу України та його роль у розбудові держави // Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 2 (23). С. 17-20.

1. Конституційний лад України і його співвідношення з суспільним і державним ладом

Поняття «конституційний лад України» є новим в історії українського конституціоналізму, адже в радянський період поширеним було поняття «суспільний устрій».

Конституція України не містить визначення поняття «конституційний лад». Сучасні науковці висловлюють різні бачення даного поняття, як і його співвідношення з суспільним і державним ладом.

Конституційний лад України - система суспільних відносин, які закріплені в Конституції України та прийнятих на її основі законах, які за своєю сутністю визначають певний тип конституційно-правових відносин, а їхній зміст – це державний і суспільний лад, в рамках яких наявна реальна можливість забезпечити дотримання людських прав.

Положення конституційного ладу України закріплені в першому розділі Конституції України, який має назву «Загальні засади». У статі 5 цього розділу зазначено, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Сучасна правова реальність в Україні – це не тільки сфера державного інтересу, а і активна участь всього громадянського суспільства. Всі ці питання закріплюються в Конституції України.

Державний лад - це закріплені в конституції суспільні відносини щодо організації і діяльності держави.

Суспільний лад - закріплені в конституції суспільні відносини щодо організації і діяльності суспільства. До складу даного поняття входять такі підсистеми:

- а) політична;
- б) економічна;
- в) соціальна;
- г) духовно-культурна.

2. Засади конституційного ладу України

Засади конституційного ладу України – це основоположні принципи організації державного урядування в Україні та її взаємовідносин з людиною.

У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме ця стаття Конституції України – це ключова засада конституційного ладу України, де людські права – це принцип розвитку конституційного ладу, адже призначення держави розкривається в людських правах.

Загалом аналіз Конституції України дозволяє зазначити, що до принципів конституційного ладу України також належать: суверенність, демократизм, гуманізм, наукова обґрунтованість, історизм, гарантованість.

Суверенність конституційного ладу розкривається в положеннях про суверенітет народу і державної влади.

Так, в ст. 5 Конституції України зазначено, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Україна є суверенна держава (ст. 1 Конституції України), а за ст. 2 Установчого акту суверенітет України поширюється на всю її територію.

Демократизм конституційного ладу розкривається в конституційних положеннях щодо того, що народ здійснює владу безпосередньо (тобто через вибори, референдуми тощо) і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5 Конституції України); держава визнає і гарантує місцеве самоврядування (ст. 7 Конституції України); Конституція України містить систему людських прав.

Гуманізм конституційного ладу України проявляється в ст. 3 Конституції України).

Наукова обґрунтованість в системі засад конституційного ладу України відіграє важливе місце, адже наука конституційного права – це дієвий інструмент у вдосконаленні конституційно-правової дійсності, що також надає можливість врахувати іноземний досвід конституційних реформ.

Історизм в системі засад конституційного ладу полягає у важливості еволюції правової традиції конституціоналізму.

Гарантованість – це засада конституційного ладу, яка свідчить про реальне втілення в життя проголошених в Конституції України цінностей.

3. Народний суверенітет та його співвідношення із державним суверенітетом. Форми народовладдя в Україні

Поняття «суверенітет» (верховна влада) має французьке походження. Сучасна юридична наука оперує поняттями «народний суверенітет», «національний суверенітет», «державний суверенітет».

Сама ідея суверенітету пройшла тривалий історичний розвиток. Так, вперше вона була оголошена в контексті державного суверенітету у XVI ст. французьким юристом Ж. Боденом, під яким розумілася верховність державного урядування. Надалі вже у XVIII ст. Ж.-Ж. Руссо увів поняття «народний суверенітет».

Державний суверенітет – це верховенство і незалежність держави у її внутрішніх і зовнішніх справах, можливість виступати на міжнародній арені в якості суб'єкта міжнародного права.

Народний суверенітет – це верховенство і повновладдя народу, право громадян на участь в державному урядуванні.

У співвідношенні народного і державного суверенітету перевага надається на користь народного суверенітету, який позиціонується в сучасній конституційно-правовій науці незалежної України в якості джерела державного суверенітету.

В Україні народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Тобто існує дві форми народовладдя: пряма (вибори і референдум) і представницька (здійснення влади через обрані народом представницькі органи) демократія.

4. Гарантії конституційного ладу України

Гарантії конституційного ладу України являють собою сукупність не тільки правових, а й інституційних механізмів, за допомогою яких забезпечується дотримання основоположних цінностей, які закріплені в Конституції України. Отже, мова йде про цілісну систему гарантій.

По-перше, щодо правових гарантій, то це положення Конституції України про неможливість зміни Конституції, якщо ці зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (ч. 1 ст. 157); неможливість зміни Конституції в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 157); ускладнений порядок внесення змін до першого розділу Конституції, присвяченого засадам конституційного ладу України; заборона утворювати політичні партії та громадські організації, програмні цілі або дії яких спрямовані на зміну конституційного ладу насильницьким шляхом (ч. 1 ст. 37) тощо.

По-друге, щодо інституційних гарантій конституційного ладу, то мова йде про Український народ (є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади та має виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні); Українську державу в цілому та її уповноважені органи (оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності безпосередньо покладаються на Збройні Сили України).

Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення поняттю «конституційний лад».
2. Як співвідносяться поняття «конституційний лад», «правова держава», «громадянське суспільство»?
3. Назвіть принципи конституційного ладу.
4. Охарактеризуйте основи (засади) конституційного ладу України.
5. Охарактеризуйте гарантії конституційного ладу України.